

S.

Praca o historii nauki w bibliotekarskim czasopiśmie francuskim

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 6/1, 165-167

1961

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROCZNIK POLSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO NA OBCZYŹNIE

„Rocznik PTN na Obczyźnie” 1958/59 s. 45—50 przynosi streszczenie referatu Józefa Andrzeja Teslera pt. *Polskie wydawnictwa ariańskie w bibliotekach angielskich* wygłoszonego na posiedzeniu Komisji Historyczno-Filologicznej w dniu 20.II. 1959 r. Autor zajmuje się m. in. wpływem myśli Socyna na poglądy Locke'a i Newtona. Wpływy te były poważne, jeśli się uwzględni, że Newton i Locke za podstawę wiary przyjmowali tylko Pismo św. i w badaniach teologicznych reprezentowali skrajny liberalizm i antytrinitarianizm.

W tymże roczniku na s. 79—84 Tadeusz Felsztyn w referacie pt. *Różne definicje materii* wygłoszonym na posiedzeniu Wydziału Przyrodniczego omawia to zagadnienie w historycznym rozwoju, poczynszy od czasów starożytnych.

S.

PRACA O HISTORII NAUKI W BIBLIOTEKARSKIM CZASOPIŚMIU FRANCUSKIM

W „Bulletin des Bibliothèques de France” Nr 7 z r. 1960 (wydawany przez Dyрекcję Bibliotek Francji w Paryżu) F. Russo zamieszcza artykuł informacyjny o historii nauki w tradycyjnym rozumieniu słowa „sciences” tj. obejmującym nauki ścisłe i przyrodnicze.

We wstępie autor wspomina prekursorów historii nauki m.in. księcia Boncompagni, wydawcę pierwszego czasopisma z historii nauki „Bulletino de bibliografia e storia delle scienze” (1867—1887), Eneströma, wydawcę *Bibliotheca mathematica* (1884—1914), dalej nazwiska Favaro (historyka Galileusza), P. Tannery'ego (znawcy nauki greckiej), P. Duhema i jego podstawowe do dziś dzieło *Le système du monde*.

Okres międzywojenny nie dorównuje, zdaniem autora, okresowi wyżej wymienionemu, niemniej błyszczy w nim nazwisko G. Sartona. Wspomniany jest także Aldo Mieli i Pierre Brunet.

Autor uważa, że obecnie, choć badacze historii nauki są nieliczni i wielu z nich zajmuje się pracami z zakresu historii nauki raczej marginesowo, jednak badania posuwają się naprzód, przy czym coraz większe znaczenie posiadają prace zespołowe. We Francji organizuje je CNRS i 6 wydział École des Hautes Études. Z innych krajów autor wymienia „dynamiczne” ośrodki w Stanach Zjednoczonych, ZSSR i w Polsce, oraz duże osiągnięcia od kilku lat w Szwecji, Włoszech, Belgii, Holandii, Szwajcarii, Niemczech i Hiszpanii.

W pierwszym rozdziale omówiony został zakres, specyfika i sytuacja historii nauki. Autor podkreśla, że specyfika tej dyscypliny z jednej strony historyczna, z drugiej strony wymaga specjalizacji w poszczególnych działach nauki, którą się dany badacz zajmuje, zwłaszcza jeśli chodzi o czasy od w. XVII. Ale i do poważniejszych studiów np. nad matematyką grecką nie wystarcza znajomość matematyki na poziomie pierwszego stopnia uniwersyteckiego. Dlatego też tak nieliczni są dobrzy, wyspecjalizowani historycy nauki i przyszłość leży raczej w badaniach zespołowych.

W rozwoju historii nauki F. Russo zwraca uwagę na dwa punkty: 1. Lepsze poznanie samych faktów, gdyż w chwili obecnej historyk nauki staje wciąż przed szeregiem niewiadomych, jeśli chodzi o zidentyfikowanie osób, poprawnych tekstów, znajomości środowiska gdzie rozwijała się myśl naukowa. 2. Zrozumienie wierne myśli twórców nauki, których problematyka, koncepcje są nieraz bardzo dalekie od

dzisiejszych sposobów myślenia. Liczne teksty, niezwykle ważne, nie były badane dokładnie, wynikały z tego syntezy zbyt pośpieszne, lub prace wtórne, nie wnoszące nic nowego.

Z takiego zaś ujęcia wynika znowu wyspecjalizowanie poszczególnych dziedzin i luźne związki między nimi, tym bardziej że zróżnicowanie wypływa także i z specyfiki okresów historycznych i podziału historii nauki na dwie mało związane z sobą grupy: 1) nauki matematyczne, fizyczne i astronomiczne; 2) nauki przyrodnicze i lekarskie.

Następnie autor omawia związki historii nauki z techniką, która jego zdaniem rozwijała się prawie niezależnie od rozwoju nauki, niemniej dostarczała jej problemów i narzędzi i dopiero w ostatnich stuleciach stawała się coraz więcej zastosowaniem nauki. Dlatego też, zachowując swoją autonomiczność, powinna być łączona z historią nauki.

Z historią nauki winne być też łączone: historia społeczna i gospodarcza, historia filozofii i religii, a także i sztuka w jej związkach z naukami ścisłymi.

Drugi rozdział obejmuje organizację badań w zakresie historii nauki, przy czym autor ogranicza się do Francji i organizacji międzynarodowych. Omawia poszczególne placówki francuskie jak Instytut Historii Nauki i Techniki Uniwersytetu Paryskiego, Ośrodek Badań Historii Nauki i Techniki w École pratique des Hautes Études i inne, jak również i towarzystwa naukowe, podając adresy instytucji, nazwiska kierowników, wykładowców i tytuły wydawanych czasopism.

W dalszym ciągu znajdujemy dane dotyczące organizacji międzynarodowych, daty ich powstania, nazwiska prezesów, sekretarzy generalnych, daty dotychczasowych kongresów historii nauki i wzmiankę o zjazdach historyków medycyny. Jest to przegląd krótki, lecz przejrzysty i instruktywny.

Trzeci rozdział zawiera informacje bibliograficzne o obecnym stanie badań. Autor omawia opracowania syntetyczne, jak dwa ogłoszone już drukiem tomy *Histoire générale des sciences* (wyd. Presses Universitaires de France) i zapowiedzianą w tym samym wydawnictwie *Histoire générale des techniques*, następnie *Histoire de la science* (Collection de la Pléiade); podkreśla wartość, zamieszczonej tam tablicy biograficznej, lecz również i słabsze opracowanie niektórych rozdziałów. Z syntez angielskich przytacza *History of Technology* i dzieło Needhama i Węng Linga.

W dalszej kolejności autor omawia wydawnictwa tekstów dotyczące historii nauki i opracowania poszczególnych epok i poszczególnych dziedzin. Uzupełnieniem tego rozdziału jest załączona na końcu artykułu bibliografia, licząca przeszło 160 pozycji i uszeregowana w 17 następujących podziałach:

1. Najważniejsze czasopisma z historii nauki (znajdujemy tu 9 pozycji z Kwartalnikiem Historii Nauki i Techniki włącznie).
2. Bibliografia retrospektywna (dwie pozycje Sartona i autora artykułu: *Bibliografia historii nauki i techniki z 1954 r.*).
3. Bibliografia bieżąca — (trzecia część „Bulletin Signalétique du CNRS” i roczna bibliografia w „Isis”).
4. Historia ogólna nauki i techniki.
5. Nowe wydawnictwa tekstów.
6. Monografie uczonych.
7. Matematyka.
8. Mechanika.
9. Astronomia.
10. Fizyka.
11. Chemia.

12. Geologia.
13. Geografia i kartografia.
14. Nawigacja.
15. Technologia, maszyny, instrumenty.
16. Nauki biologiczne.
17. Medycyna, farmacja.

Bibliografia ta nie ma oczywiście pretensji do kompletności, ale i tak można mieć duże zastrzeżenia co do wyboru pozycji; brak jest zresztą wielu najnowszych publikacji — podawane są zaś głównie wydawnictwa francuskie. W monografiach uczonych wybór przypadkowy raczej, ani jednej pozycji kopernikańskiej, za to „Azarquiel”-Millas-Vallicrosy, jedna pozycja dotycząca Newtona (Rosenberga z r. 1895), natomiast 3 Humboldtiana itp.

W całości jest to dobry, żywo napisany artykuł wprowadzający niefachowców w zagadnienia historii nauki i techniki.

S.

HUXLEY I GUITTON O NAUCE I RELIGII

Jest znamienne, że wielki cykl artykułów *Idee, które kierują światem* (*Les idées qui mènent le monde*) zamieszczany we francuskim tygodniku „Arts” rozpoczyna się od wypowiedzi na temat nauki (nr 786/1960 i nast.). Artykuły poprzedza wstęp redakcji „Arts”.

Badania opinii ogółu świadczą, że pojęcia ludzi współczesnych, dotyczące tak podstawowych koncepcji, jak np. wszechświat, przyszłość rasy ludzkiej itd., są bardzo prymitywne. Jest ważne i ciekawe, że dziś jeszcze wiele tych problemów stawiane jest ciągle w formie pytań. Redakcja tygodnika, publikując wypowiedzi autorów stojących na różnych stanowiskach światopoglądowych, pragnie zwrócić uwagę na te wartości intelektualne, które biorą swe źródło w idei ewolucji. Jednocześnie redakcja „Arts” podkreśla, że w cyklu *Idee, które kierują światem* chce przedstawić pewną syntezę współczesnych idei.

Jako pierwszy z cyklu ukazał się artykuł sławnego biologa angielskiego Juliana Huxleya (pierwszego dyrektora UNESCO) na temat stosunku nauki do religii *Od trzech wieków nauka usunęła Boga* (nr 786/1960)¹.

J. Huxley nawiązuje do polemiki na temat stosunku nauki do religii, która odbyła się przed 100 laty między T. H. Huxleyem, zwolennikiem Darwina, i biskupem Wilberforcem z Oxfordu. Wychodzi on z założenia, że — o ile konflikt między nauką a religią nie musi istnieć, o tyle istnieje rzeczywisty konflikt między nauką a teologią chrześcijańską. Stanowi on zresztą część konfliktu między dwoma systemami myślowymi: dualizmem spirytualistycznym a monizmem materialistycznym. Oba te systemy stale współzawodniczą ze sobą, a drugi z nich ma zastąpić pierwszy. O ile w systemie dualizmu, a więc i w teologii chrześcijańskiej, podstawowe problemy teoretyczne rozwijać się mogą tylko do pewnych określonych autorytetem boskim granic — o tyle monizm materialistyczny jest systemem otwartym, zdolnym do nieograniczonego rozwoju, a jedynym jego postulatem jest wierna analiza przyrody i jej praw.

Huxley, rozpoczynając rozważania od problemu powstania świata w wyniku ewolucji biologicznej, która przejawiała się w ciągu półtrzecia miliarda lat. Wraz

¹ Artykuły J. Huxleya i J. Guittona zostały opublikowane z niewielkimi skrótami także w „Tygodniku Powszechnym”, nr 40/1960.